Уляна МАЦЮК,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)
e-mail: matsukuliana@gmail.com

Науковий керівник:
Зоряна УДИЧ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Реформування української освіти на засадах Концепції «Нова українська школа» (НУШ) зумовлює перегляд усталених підходів до організації освітнього процесу. Одним із ключових принципів сучасної школи є педагогіка партнерства, що ґрунтується на співпраці, взаємоповазі та спільній відповідальності всіх учасників освітнього процесу – вчителя, громади, учнів і звичайно батьків [2]. На відміну від авторитарної моделі колишньої школи, в якій учень виступає переважно об’єктом педагогічного впливу, партнерська модель педагогіки передбачає визнання учня повноцінним суб’єктом навчання, здатним впливати на власний освітній результат, тобто з об’єкта він перетворюється на суб’єкт [1; 2]. Педагогіка партнерства спирається на повагу до особистості, довіру, діалог, право учня на вибір і висловлення власної думки, а також на спільне визначення цілей і способів діяльності. Закон України «Про освіту» закріплює гуманізм, демократизм і повагу до прав людини серед засад державної політики у сфері освіти [1, с. 6], що створює нормативне підґрунтя для впровадження партнерських стосунків у шкільну практику.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати роль педагогіки партнерства у формуванні громадянської компетентності учнів на уроках історії, визначити педагогічні умови її реалізації та охарактеризувати методи навчання, що сприяють розвитку громадянських і патріотичних

знань, демократичних цінностей і навичок відповідальної суспільної взаємодії.

Варто зауважити, що завданням сучасної української школи є формування в учнів ключових компетентностей, серед яких особливе місце посідає громадянська і патріотична. Закон України «Про освіту» відносить соціальні та громадянські компетентності до ключових, потрібних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності [1, с. 12]. Громадянську компетентність доцільно розглядати як інтегративну якість особистості, що поєднує знання про державу, право, закони й суспільство, уміння критично мислити та приймати рішення, ціннісні орієнтації, це пердбачає повагу до прав людини, демократичних цінностей, культурного розмаїття, а також готовність до відповідальної дії. У сучасній історичній освіті вона набуває особливої ваги: Державний стандарт базової середньої освіти виокремлює громадянську та історичну освітню галузь, що підкреслює нерозривний зв'язок історичного знання з формуванням громадянської позиції [3].

Уроки історії в школі мають значний потенціал для формування громадянської та суспільної компетентності, оскільки їхній зміст безпосередньо пов'язаний з поняттями держави, влади, свободи, прав і обов'язків, справедливості та відповідальності. Вивчення історії становлення української державності, боротьби за національну незалежність, розвитку демократичних інститутів і громадянського суспільства, подій новітньої доби дає змогу здобувачам освіти осмислити цінність свободи та власну причетність до суспільних процесів. Історичний матеріал створює можливості для розвитку критичного мислення: читання різних документів, аналізу джерел інформації, зіставлення інтерпретацій подій, розрізнення фактів і суджень, протистояння маніпуляціям і дезінформації. Крім того, вивчення минулого сприяє формуванню історичної пам'яті, національної та громадянської ідентичності, патріотизму, поваги до різних культурних традицій і поглядів. Проте ці можливості реалізуються повною мірою лише тоді, коли навчання не зводиться до запам'ятовування дат і фактів, а організоване як діалог, спільний пошук і рефлексія.

Саме тут педагогіка партнерства набуває не тільки теоретичного значення, а й практичного. Партнерська взаємодія на уроці історії передбачає зміну ролі вчителя: він виступає не лише джерелом знань, а

фасилітатором, наставником і співучасником пошукової діяльності, що створює умови для самостійного осмислення історичних подій учнями. Ключовими ознаками такої взаємодії є діалогічність, рівність у праві висловлювати власну думку, спільне планування навчальної діяльності, залучення учнів до вироблення правил поведінки в класі, урахування їхніх інтересів і можливості вибору форм і завдань. Важливою складовою є неупереджений зворотний зв'язок вчителя та формувальне оцінювання, спрямоване на підтримку прогресу кожного учня, а не на його осуд. Атмосфера психологічної безпеки дозволяє учням не боятися помилятися, відкрито відстоювати позицію і поважати позицію співрозмовника, навіть якщо вона відмінна від власної. Партнерство поширюється й на взаємодію з батьками та місцевою громадою, які можуть бути залучені до проєктів, краєзнавчих досліджень, зустрічей зі свідками історичних подій. Така організація освітнього процесу узгоджується з діяльнісним підходом, покладеним в основу Державного стандарту базової середньої освіти [3].

Узагальнення теоретичних положень педагогіки партнерства та особливостей формування громадянської компетентності на уроках історії дає підстави виокремити чотири взаємопов'язані педагогічні умови її реалізації. Першою і найважливішою є забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителя й учнів, що передбачає взаємоповагу, право на висловлення власної позиції та залучення школярів до ухвалення рішень. Другою умовою є організація діалогічного освітнього середовища, в якому здобувачі освіти набувають досвіду аргументованого обговорення суспільно значущих проблем, поваги до альтернативних поглядів і конструктивного врегулювання суперечностей. Третя умова полягає в залученні учнів до спільної дослідницької діяльності на основі історичних джерел, що сприяє розвитку критичного мислення, здатності розрізняти факти й судження та формувати обґрунтовані висновки. Четвертою умовою є створення можливостей для практичної громадянської участі через учнівське самоврядування, соціальні, волонтерські та краєзнавчі проєкти. Реалізація зазначених умов дає змогу поєднати засвоєння громадянських знань із набуттям досвіду демократичної взаємодії, відповідального вибору та суспільно корисної діяльності.

Формування громадянської компетентності забезпечується добором методів і форм роботи, які активізують учнів і створюють ситуації реального

вибору та відповідальності. Значні можливості мають інтерактивні технології навчання [4, с. 27–41]: робота в парах, а також в малих групах, кооперативне навчання, обговорення проблемних питань, дискусії, дебати, методи «Мікрофон», «Карусель», «Мозковий штурм», «Дерево рішень». Ефективними є ситуативне моделювання та рольові ігри – наприклад, імітація засідання парламенту, суду чи виборчої кампанії, що дає змогу побачити, як діють демократичні механізми. Кейс-метод допомагає аналізувати складні історичні та сучасні ситуації, оцінювати різні варіанти рішень і їхні наслідки. Дослідницькі та проєктні форми, зокрема вивчення історії рідного краю, родинної історії, усної історії через інтерв'ю зі старшим поколінням, підготовка виставок і публічних презентацій, розвивають самостійність, відповідальність і небайдужість до долі громади. Поєднання цих методів із роботою над історичними джерелами, використанням цифрових освітніх ресурсів та участю учнів у шкільному самоврядуванні, волонтерських і пам'яткоохоронних ініціативах розширює простір для практичної громадянської дії.

Наприклад, під час вивчення теми «Українська революція 1917–1921 років» учням можна запропонувати дослідити процес становлення української державності та розвиток демократичних ідей в той час. Працюючи в малих групах, або індивідуально, вони аналізують універсали Української Центральної Ради, зіставляють проголошені в них політичні права та принципи державного устрою, обговорюють значення представництва, свободи й відповідальності громадян. На завершальному етапі учні презентують аргументовані висновки та визначають, які демократичні цінності залишаються актуальними для сучасного українського суспільства. Така діяльність поєднує формування історичного мислення, уяви з розвитком умінь співпрацювати, аргументувати громадянську позицію та поважати різні погляди.

Отже, педагогіка партнерства є важливою педагогічною основою формування громадянської компетентності здобувачів освіти на уроках історії, оскільки забезпечує поєднання історичного пізнання з набуттям досвіду демократичної взаємодії та відповідальної громадянської поведінки. На основі теоретичного аналізу виокремлено чотири взаємопов'язані педагогічні умови реалізації педагогіки партнерства: забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, організацію діалогічного

освітнього середовища, залучення учнів до спільної дослідницької діяльності та створення можливостей для практичної громадянської участі. Встановлено, що реалізація зазначених умов може сприяти розвитку когнітивного, діяльнісного й ціннісно-мотиваційного компонентів громадянської компетентності. Особливого значення набувають методи, які забезпечують не лише засвоєння історичних знань, а й формування навичок аргументованої дискусії, критичного аналізу інформації, колективного ухвалення рішень та відповідальності за їх наслідки. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення критеріїв і показників сформованості громадянської компетентності учнів та емпірична перевірка ефективності запропонованих педагогічних умов.

Список використаних джерел:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 01.10.2026).

2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80 (дата звернення: 01.10.2026).

3. Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF (дата звернення: 01.10.2026).

4. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.